
Dr IVAN M. BECIĆ, naučni saradnik
Institut za srpsku kulturu
Priština/Leposavić, 24. novembra bb

UDK 339.56(497.1)"1919/1929"
336.02(497.1)"1919/1929"

STATISTIKA I KARAKTER SPOLJNE TRGOVINE KRALJEVINE SHS 1919–1929.*

APSTRAKT: Važan udeo u kreiranju finansijske politike Kraljevine SHS imao je odnos prema spoljnoj trgovini. U želji da se industrijalizuje i postigne aktivnu trgovinsku razmenu sa svetom država je preduzimala niz mera koje su davale više ili manje uspešne rezultate. U radu su, prvenstveno na osnovu arhivske građe i zvanične statistike, analizirani carinski sistem i prihodi od carina, glavni trgovinski partneri i stepen usklađenosti ekonomskih veza i spoljne politike Kraljevine SHS.

Ključne reči: izvoz, uvoz, spoljnotrgovinski bilans, Italija, Austrija, Nemačka

Stvaranje jugoslovenske države 1918. godine bilo je praćeno velikim očekivanjima u pogledu ekonomskog razvoja i napretka države. Ovakva očekivanja imala su podlogu i u određenim ekonomskim krugovima, a bazirana su na mišljenju da se radi o području veoma bogatom sirovinama, koje se nije adekvatno razvilo jer je bilo pod „stranom vlašću“, kojoj je interes bio eksploatacija prirodnih bogatstava sa minimumom potrebnih ulaganja.¹ Za jedan od najvažnijih ekonomskih pokazatelja bogatstva države i uspešnosti programske ekonomske politike, tadašnji jugoslovenski političari smatrali su odnos uvoza i izvoza robe, jer se ona odražavala ne samo na platežnu moć države već je nosila i jasne političke poruke. Država „troimenog naroda“ trebalo je da bude samodovoljna za mnogo toga, da forsira potrošnju domaćih proizvoda, oslobodi se zavisnosti od uvoza industrijske robe,

---

* Rad je deo projekta *Materijalna i duhovna kultura Kosova i Metohije (178028)* koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ Prilikom stvaranja države navođeno je da je ona posle Turkmestana najžitorodnija država na svetu, prepuna neiscrpivih prašuma hrasta i bukve, sa neotkrivenim gomilama uglja, bakra, sumpora i ostalih ruda, sa velikim hidroenergetskim potencijalom itd. – M. B., *Pogledi na našu privrednu politiku*, Jugoslavenska knjiva, knj. I, 6, Zagreb, 4. novembar 1920, 234.

da ima pozitivan spoljnotrgovinski bilans što bi uticalo i na vrednost domaće valute itd.

Za kontrolu robnog prometa sa inostranstvom neophodno je bilo uređenje carinske službe, koja se susrela sa problemom neutvrđenih državnih granica. Stoga su carinarnice postavljane na demarkacionim linijama i delile su sudbinu graničnih linija. Njihovo osnivanje datiralo je od aprila 1919, a do tog trenutka radile su uglavnom carinarnice na prostoru bivše Kraljevine Srbije. Potrebe kontrole granica i raširenost krijumčarenja uticali su na to da finansijsku stražu vrše pogranične jedinice Kraljevine SHS.² U godinama posle rata broj carinarnica varirao je usled utvrđivanja granica, potrebe da se suzbije krijumčarenje, potrebe da se zbog obima prometa njihov broj poveća u pojedinim oblastima ili da se neke ukinu, budući da su se našle u unutrašnjosti zemlje ili zato što je postojanje određenih carinarnica bilo predmet pogađanja na jugoslovenskoj političkoj sceni.³

Do donošenja Zakona o opštoj carinskoj tarifi 1925. godine primenjivano je srpsko carinsko zakonodavstvo, na osnovu rešenja Ministarskog saveta od 11. marta 1919.⁴ Istovremeno je rad započela Generalna direkcija carina, čija je decentralizacija, a time i povećanje efikasnosti rada, izvršena tek 1925. godine kada su ustanovljeni oblasni inspektori pri carinskim blagajnama.⁵ Do formiranja carinske tarife od velikog značaja za razvoj domaće privrede bila je Uredba od 4. juna 1921. koja je carinskom zaštitom obuhvatila niz industrijskih i privrednih grana.

Uredba je predviđala tarifu sa minimalnim i maksimalnim stavovima, pri čemu su minimalni stavovi primenjivani na proizvode poreklom iz država sa kojima je Kraljevina SHS imala zaključene trgovinske ugovore, a maksimalni stavovi odnosili su se na ostale države. Ovim je jednosmerno izmenjena carinska tarifa u odnosu na važeće trgovinske ugovore obnovljene posle rata, što je izazvalo protest određenih država, mada su sve one

---

² Granične trupe bile su pod komandom ministra vojske i mornarice, ali zbog specifične dužnosti o njihovom broju odlučivao je i ministar finansija. *Carinski zakon, objašnjen odlukama državnog saveta i raspisima Ministarstva finansija*, Beograd, 1920, 3.

³ U 1919. godini postojalo je 102, u 1920. – 105, u 1921. – 118, a u 1922. godini 97 carinarnica. *Statistika spoljne trgovine Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca za godine 1918, 1919 i prvih 9 meseci 1920*, Beograd 1920, 86–87; *Statistika spoljne trgovine za 1920*, Beograd 1921, 122–123; *Statistika spoljne trgovine za 1921*, Beograd, 1922; 184–185, *Statistika spoljne trgovine za 1922*, Beograd 1923, 196–197; U *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Almanah (1921–1922)*, Zagreb, 1922, 115–117 za 1922. godinu je navedeno postojanje 91 carinarnice.

⁴ Ministar finansija Momčilo Ninčić primenio je srpsku carinsku tarifu jer je smatrao da je razrađenija od austrougarske i jer je štitila domaću proizvodnju, što je bio cilj vlade i u Kraljevini SHS. *Samouprava*, 138, 12. jun 1919, 2.

⁵ Konrad Šmid, *Carine*, Jubilarni zbornik života i rada Srba, Hrvata i Slovenaca 1918–1928, Beograd 1929, 489.

vodile politiku ograničavanja, zabrana i izmena mimo važećih trgovinskih ugovora.⁶

Velike potrebe za određenim vrstama robe onemogućavale su adekvatnu naplatu ažije, što je ograničavalo zaštitu domaće proizvodnje. Ažija je predstavljala određeni procenat dodatka naplaćivanog opticajnim novcem, a izražavala je teorijski odnos između vrednosti zlati i novca u opticaju. Povećanje ažije suštinski je bilo sredstvo za povećanje carine i nikako nije predstavljalo berzansku vrednost novca. Ažija se javila usled hroničnog budžetskog deficita i povećavanja novca u opticaju jer je država za iznos deficita pravila leteće dugove, potrebe za zlatnim novcem i stabilnim valutama, kao i za potrebe plaćanja u inostranstvu. Do maja 1920. ažija je iznosila 40%, do polovine jula 1921. 100%, do početka novembra 300%, do početka decembra 400%, do polovine jula 1922. 500%, do početka 1923. 600%, do septembra 1924. 800%, do početka oktobra 900%, do maja 1925. 1.000%, do polovine jula 1.100%, da bi se u narednih jedanaest godina utvrdila na 1.000%.⁷

Povećavanja ažije čine se velikim, međutim, ona su bila daleko ispod realnih. U pojedinim državama krajem 1921. godine ažija je već iznosila 1.000%, a prema nekim proračunima visina ažije u Kraljevini SHS tada je trebalo da iznosi između 1.500 i 2.000%. Preovladavalo je mišljenje da je držanjem niske ažije Ministarstvo finansija vodilo socijalnu politiku čiji je cilj bio sprečavanje prekomernog rasta cena određenih uvoznih artikala. Nepovoljna strana ove mere bila je niska carina koja je favorizovala uvoz i onih artikala koje je domaća privreda proizvodila, čime je povećavan spoljnotrgovinski deficit, a uticala je i na vrednost dinara. Iako mere vlade nisu u dovoljnoj meri štatile pojedine grane domaće industrije, ipak je primetan industrijski rast posle rata zahvaljujući carinskim olakšicama za uvoz mašina i opreme, kao i pozitivnim efektima inflacije.

Uvođenje carinske tarife trebalo je da bude temelj zaštitnog sistema domaće proizvodnje i osnova za trgovinske pregovore sa drugim zemljama. Pojedini privrednici smatrali su da su određeni delovi tarife bili loši jer je ukinuta uvozna carina za žito i brašno iako se poljoprivrednici u Kraljevini SHS nisu mogli uporediti sa kolegama u SAD, Argentini, Australiji i Kanadi i da je to pitanje u Kraljevini SHS nosilo pre svega socijalni karakter.⁸ Tarifa je doneta mimo parlamenta i prema vrednosti proizvoda bila je jedna od najviših carinskih zaštita industrije u svetu. Rezultati su ipak izostali, jer

---

⁶ Prve države koje su reagovale na Uredbu bile su Velika Britanija, Italija, Švajcarska i Francuska. Jelenko Petrović, *Naša trgovinsko-carinska politika posle rata*, Ekonomist, Beograd, 4, april 1925, 253.

⁷ *Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije 1918–1938*, Beograd 1938, 125.

⁸ *Jugoslavenski lojd*, 147, 2. jul 1925, 1.

industrija nije uspjela da apsorbira višak agrarnog stanovništva i angažuje više od 10% od ukupnog broja zaposlenih.⁹ U narednim godinama carinska tarifa pretrpela je mnogobrojne ugovorne i autonomne izmene, na šta je uticala i odluka Društva naroda od 8. novembra 1927. da se ukinu izvozne i uvozne zabrane i ograničenja, što je Kraljevina SHS prihvatila 24. januara 1928, ali je ubrzo došlo do novih zahteva da se zaštiti domaća industrija.¹⁰

Donošenjem carinske tarife počeli su pregovori o regulisanju trgovinskih odnosa sa velikim brojem zemalja. Prvi privremeni trgovinski ugovori bili su sklopljeni sa Čehoslovačkom, Austrijom i Mađarskom još 1919. te Poljskom 1920. godine.¹¹ Trgovinski ugovor sa Austrijom zaključen je 3. septembra 1925. i osim odredaba o slobodnom trgovinskom prometu i klauzule najpovlašćenije nacije sniženi su carinski stavovi i uveden je malogranični promet kojim su carine oslobođeni artikli proizvedeni u pograničnoj zoni. Ugovor sa Velikom Britanijom zaključen je 12. maja 1927. i njime su konsolidovani izvesni stavovi jugoslovenske uvozne tarife koji su se odnosili na tekstilne proizvode i mašine, za koje je predviđen bescarinski uvoz. Ovo je jedini ugovor koji kasnije nije podlegao određenim promenama. Ugovor sa Nemačkom sklopljen je 6. oktobra 1927. i sadržavao je carinske stavove uvoznih tarifa obeju država.¹² Važio je do dolaska nacista na vlast, kada je Nemačka otkazala sve sporazume radi vođenja nove trgovinske politike. Iako je Italija bila izuzetno važna za izvoz robe iz Kraljevine SHS, sklapanje ugovora imalo je više političku nego ekonomsku pozadinu. Ugovor iz 1924. godine stupio je na snagu tek 1928. i bio je zasnovan na načelu slobodne trgovine i najvećeg povlašćenja. Ugovor sa Čehoslovačkom potpisan je 14. novembra 1928. i njime su određeni proizvodi oslobođeni plaćanja carine, a vremenom je vršena njegova dopuna. Trgovinski odnosi sa Francuskom regulisani su konvencijom o trgovini i plovidbi od 30. januara 1929.¹³ Osim bilateralnih ugovora Kraljevina SHS bila je potpisnik i niza konvencija čiji je inicijator bilo Društvo naroda, sa ciljem da se uspostavi međunarodna carinska saradnja i unifikacija postupaka. Redosled

---

⁹ Jedino je na području Vojvodine broj radnika činio značajan udeo uposlenika u industriji i zanatstvu i polovinu radnika u državi. Njihov broj bio je veći od broja radnika zaposlenih u svim rudnicima i fabrikama zajedno. Mijo Mirković, *Izbor iz ekonomskih radova*, Zagreb 1958, 127.

¹⁰ AJ, 65–734–1476, Dopis Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani Ministarstvu trgovine i industrije od 20. jula 1928.

¹¹ Ivan M. Becić, *Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije*, Beograd 2012, 131.

¹² Kraljevina SHS je želela da trgovinski ugovor sa Nemačkom sklopi ranije, ali je zbog diplomatske intervencije Francuske morala da sačeka potpisivanje francusko-nemačkog trgovinskog ugovora 17. avgusta 1927. Stanislav Sretenović, *Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918–1929*, Beograd 2008, 338.

¹³ Isto, 137–138.

zaključivanja ugovora u velikoj meri govori o obimu i značaju pojedinih zemalja za jugoslovensku spoljnu trgovinu, pri čemu treba zapaziti da je ugovor sa zvanično najvažnijim saveznikom, Francuskom, sklopljen tek deset godina posle završetka Velikog rata.

Tabela 1. Pregled spoljne trgovine Kraljevine SHS (u dinarima)¹⁴

Godina	Izvoz	Uvoz	Pokrivenost uvoza izvozom (u %)
1919.	686.845.400	2.982.067.276	23,03
1920.	1.320.606.055	3.465.819.272	38,10
1921.	2.460.737.562	4.122.097.642	59,69
1922.	3.691.166.163	6.441.876.189	57,30
1923.	8.048.843.930	8.309.635.472	96,86
1924.	9.538.774.432	8.221.743.552	116,02
1925.	8.904.539.328	8.752.878.739	101,73
1926.	7.818.180.094	7.631.779.276	102,44
1927.	6.400.153.065	7.286.290.829	87,84
1928.	6.444.699.695	7.835.326.036	82,25
1929.	7.921.707.922	7.594.750.329	104,31

Spoljnotrgovinski deficit u posleratnim godinama bio je posledica nefunkcionisanja poljoprivrede i industrije u punom obimu, ali i politike ograničenja izvoza zbog potreba stanovništva. Kraj rata doneo je glad i nedostatak osnovnih potreština, a za oporavak postradale privrede bilo je potrebno vreme. Napredovanje srpske vojske posle proboja Solunskog fronta pratile su i određene mere vlade. Još 26. septembra 1918. doneto je rešenje da se hleb, mast i ulje za jelo, sveže mleko, jaja, pirinač i sapun oslobađaju carinskih dažbina, dok su carina i državna trošarina snižene na kafu, čaj, lanene, vunene i pamučne preradevine, sveće i veštačku kožu za obuću.¹⁵

Godinu dana kasnije Ministarski savet oslobodio je plaćanja uvozne carine one proizvode koji su podsticali razvoj domaće proizvodnje i saobraćaja. Na pozitivnoj listi našli su se parni kotlovi, mašine i mašinski delovi, poljoprivredne i zanatske mašine i alati, hemijski materijal, kao i sirovine kojih u državi nije bilo u dovoljnim količinama. Iako je to uticalo na visinu

¹⁴ *Statistika spoljne trgovine za 1923. godinu*, Beograd 1924, VI; *Statistika spoljne trgovine za 1931. godinu*, Beograd 1932, XIV; Milan M. Stojadinović, *Naše valutne nevolje*, Beograd 1921, 5, navodi je da je vrednost uvoza u 1920. godini bila 3.487.996.150 dinara. Sve prikazane vrednosti u prvim posleratnim godinama treba uzeti sa izvesnom rezervom jer carinska i statistička služba tada nisu dobro funkcionisale. Uz to, za merilo vrednosti uzimane su deklaracije uvoznika i izvoznika, od kojih su posebno izvoznici imali interes da ne prijave tačne vrednosti jer su dobijenu stranu valutu morali da prodaju na domaćim berzama, što im u inflatornom periodu nije odgovaralo.

¹⁵ K. Šmid, *n. d.*, 490–491.

carinskog prihoda i povećavalo negativan spoljnotrgovinski bilans, po minimalnoj tarifi i bez obzira na zemlju porekla carinjen je i građevinski materijal. Ova odluka bila je u vezi sa velikim potrebama zemlje za obnovu i razbijanje monopola koji su stvarali domaći proizvođači.¹⁶ Olakšice su nere-tko zloupotrebjavane jer je uvožena i roba čija je cena usled izvoznčkih premija i doppinga stavljala domaću industriju u neravnopravan položaj što je uticalo na njen razvitak. Nedostatak je činilo i to što olakšice nisu predviđale da uvezene mašine moraju biti nove, niti je njihova starost bila ograničena, tako da su uvožene i dotrajale mašine.

Izrazita pasivnost trgovinskog bilansa u 1919. godini sasvim je razumljiva, ali je deficit robne razmene smanjivan, na šta je od 1921. uticao i prijem trebovanog materijala i mašina na osnovu reparacija od Nemačke. Da bi smanjila trgovinski deficit država je tokom 1920. godine pokušala da zabrani uvoz luksuzne robe, ali se ta mera pokazala neuspešnom i nepro-uktivnom jer je ova roba nabavljana krijumčarenjem, koje je podiglo cenu luksuznih proizvoda, ali je istovremeno smanjilo carinske prihode.¹⁷ Zato je ova mera zamenjena povećanjem carine za robu sa negativne liste.

Osnovne smernice posleratne izvozne politike odredila je carinska tarifa od 5. novembra 1919, kojom se, usled potreba u državi, ograničavao izvoz cerealijsa, prerađenog i neprerađenog drveta za građu. Poljoprivredni i industrijski proizvodi koji nisu bili deficitarni na domaćem tržištu mogli su da se izvoze u neograničenim količinama i bez plaćanja izvozne carine.¹⁸ Usled velikih potreba za poljoprivrednim proizvodima u Austriji i Mađar-skoj i time dobroj ceni, izvoznici su nalazili način da izigraju odredbe carin-ske tarife, a pojedinim izvoznicima carina nije ni naplaćivana, što je za državnu kasu značilo smanjenje prihoda. Među inkriminiranim licima za ove mahinacije nalazili su se članovi pojedinih odseka Ministarstva trgo-vine i industrije, pokrajinskih vlada, ali i neki ministri, poput Antona Kri-stana i ministra ishrane Vilima Bukšega.¹⁹

Nova carinska tarifa doneta aprila 1920. važila je samo tri i po meseca i predviđala je dve liste robe. Na jednoj su se nalazili poljoprivredni

---

¹⁶ Polovinom 1922. godine beogradski građevinari uputili su molbu ministru trgo-vine i industrije da dozvoli slobodan uvoz cigle, budući da su domaći proizvođači prodavali 1.000 komada za 850 dinara, dok je njihova proizvodna cena bila 320–350 dinara. AJ, 65–1603–2669, Izveštaj Telegrafске agencije Kraljevine SHS, 1. jun 1922.

¹⁷ Zabranu uvoza luksuznih predmeta javno je kritikovao Milan Stojadinović jer ova mera „nije nas primoravala da napuštamo luksuz, već je širila korupciju; nije nas učila štednji, već je, na protiv uvećala rashode, pošto su cene zabranjenoj robi skočile.“ *Politika*, 3.508, 9. novembar 1920, 2.

¹⁸ *Ministarstvo finansija*, 109.

¹⁹ *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, 2, 3. januar 1921, 2, Protokol 81. redovnog sastanka Narodne skupštine održanog 27. marta 1920.

proizvodi i predmeti ishrane, proizvodi i preradevine stočarstva, soda, zlato, gvožđe, ugalj i mineralna ulja čiji je izvoz bio zabranjen, a na drugoj proizvodi koji su mogli da se izvezu ukoliko je postojao njihov suficit na domaćem tržištu.

Politiku ograničavanja izvoza sirovina nisu odobravale velike sile, koje su na konferenciji u Santa Margariti (10–19. maj 1922) uputile zahtev da se dozvoli slobodan izvoz svih sirovina, eventualno uz naplatu izvoznih carina. Stav Male antante da se zemljama izvoznicama postradalim u ratu prizna pravo na ograničavanje izvoza dok su na snazi vanredne prilike zastupao je Velizar Janković. Njegovo izlaganje podržale su zemlje izvoznice, što je rezultovalo zaključkom da se carine nisu mogle ukinuti odmah i u svim državama.²⁰

Procentualno najveći skok izvoz je zabeležio u 1923. godini, što je bilo posledica oporavka privrede, ali i mera ministra finansija Milana Stojadinovića, koji je ukinuo sistem izvoznih carina i izvoznih dozvola.²¹ Najpotrebija proizvodna sredstva bila su nabavljena čime je nastao novi momenat u spoljnoj trgovini.

Od 1924. godine Kraljevina SHS beležila je stalan suficit u robnoj razmeni, a negativan saldo zabeležen je samo u 1927. i 1928. godini. Razlozi tome bile su velike elementarne nepogode, poplave tokom 1926. i suša u 1927. godini. Ovim je očito da su glavnu stavku u jugoslovenskom izvozu činili poljoprivredni produkti, koji su prvenstveno zavisili od vremenskih prilika zbog neizgrađenih irigacionih sistema. Da intenzivan izvoz domaće pšenice i brašna ne bi ugrozio snabdevenost u Kraljevini SHS vlada je tokom 1925. i 1926. godine pribegla uvozu jeftinog brašna iz SAD, oslobođenog carine. Iako lepog izgleda, ovo brašno bilo je beljeno hemijskim putem, pa je hleb bio gorak i nezdrav. Posle više reklamacija, uvoz ovog brašna preko Trsta i Soluna je obustavljen.²²

Najviši nivo vrednost izvezene robe dostigla je 1924. godine, kada je zabeležen i najpovoljniji odnos izvoza prema uvozu. Na nepovoljan odnos tokom prvih posleratnih godina uticalo je i variranje kursa dinara, čiji je rast inostranim kupcima poskupljivao naručenu robu, dok je pad onemogućavao domaće trgovce da robu na svetskim berzama nabave po

---

²⁰ AJ, 65-1603-2629, Izveštaj Telegrafске агенције Kraljevine SHS od 2. maja 1922.

²¹ Stojadinović se slagao sa opštim mišljenjem u javnosti da su izvozne dozvole postojale zbog spekulacija, da su izdavane na partijskoj osnovi i da se njima često trgovalo. Milan M. Stojadinović, *Ni rat ni pakt, Jugoslavija između dva rata*, Rijeka 1970, 168.

²² Ministarstvo trgovine i industrije obrazovalo je komisiju koja je utvrdila da se u 3.293 džaka nalazilo brašno koje je i posle prerađene imalo gorak ukus. Poreklo gorčine pri konzumaciji nije utvrđeno. AJ, 65-118-397, Izveštaj velikog župana skopske oblasti od 3. septembra 1925. i Dopis Industrijske komore u Beogradu od 26. maja 1926.

konkurentskim cenama.²³ Poslovanje je bilo otežano i lošim kvalitetom i organizacijom saobraćaja, tako da je roba ponekad mesecima putovala do odredišta.²⁴

Tabela 2. Količina robe i prihod od carina²⁵

Godina	Izvoz (u tonama)	Prihod od izvoza	Uvoz (u tonama)	Prihod od uvoza	Prihodi po drugim osnovama	Ukupan carinski prihod
1919.	282.679	20.885.373	155.170	68.698.821	21.925.604	111.509.798
1920.	915.186	165.439.132	439.563	160.081.203	146.636.578	472.156.913
1921.	1.660.114	172.315.933	733.638	427.050.496	401.820.795	1.001.187.224
1922.	2.213.881	123.542.314	1.232.414	760.453.907	259.438.657	1.143.434.878
1923.	3.025.914	353.075.266	1.123.019	1.079.051.416	265.965.531	1.698.092.213
1924.	3.915.700	215.527.315	1.127.686	1.150.405.235	307.346.707	1.673.279.257
1925.	4.398.466	178.295.955	1.513.862	1.581.354.657	295.966.745	2.055.617.357
1926.	4.884.718	47.659.554	1.241.054	1.656.488.140	339.047.913	2.043.195.607
1927.	4.251.459	32.989.851	1.330.256	1.623.843.830	243.445.427	1.900.279.108
1928.	4.526.762	27.483.420	1.565.409	1.597.456.345	248.134.795	1.873.074.560
1929.	5.329.866	14.155.173	1.671.521	1.504.387.542	178.192.802	1.696.726.517

Gotovo simboličan izvoz 1919. godine je razumljiv, ali je svakako prikazan manjim nego što je bio. Izvoz su odobravalala različita ministarstva i pokrajinske vlade, a carinarnice su dozvoljavale izvoz po izvoznicama i dozvolama, ne zadržavajući nikakav dokument radi statistike.²⁶ Upoređujući carinske prihode sa budžetskim proračunima u 1925/26. i 1926/27. oni su čak ostvarili veću visinu od predviđene.

Najviše sirovina uvezeno je za potrebe tekstilne industrije, koje su u 1919. godini činile 79,78% vrednosti uvoza.²⁷ Značajnu stavku u uvozu činili su i mašine, aparati, elektrotehnički artikli i poljoprivredni proizvodi

²³ Zbog skoka vrednosti dinara Čehoslovačka i Austrija su 1920. godine otkazale zaključene ugovore o kupovini žita, dok je pad dinara u poslednjem tromesečju 1921. godine uticao da jugoslovenski trgovci otkazu poručenu robu na sajmu u Liberecu u Čehoslovačkoj. *Politika*, 4.413, 6. avgust 1920, 1 i 4.829, 3. oktobar 1921, 1.

²⁴ Organizacija na železnicama gotovo da nije postojala. Preduzeće Gabršček naručilo je 20 pisanih mašina iz Nemačke. Od Berlina do carinarnice u Špilju roba je putovala 16 dana, dok je njeno sprovođenje u Beograd trajalo 7 meseci. *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Redovan saziv za 1921/22, I knjiga, Beograd 1922, Izlaganje Antona Sušnika, 206.

²⁵ *Ministarstvo finansija*, 126.

²⁶ Velike razlike u prihodu od carine javile su se kod izvoza rakije, vina, žita, kukuruza, brašna, variva i povrća, dok je u slučaju suvih šljiva razlika iznosila gotovo 64 miliona dinara. *Statistika spoljne trgovine za 1918, 1919 i prvih 9 meseca 1920*, 11–12.

²⁷ Udeo koji su u uvozu imale tekstilne sirovine opadao je u narednim godinama. U 1920. iznosio je 48,55%, u 1922. 36,43%, da bi se ustalio na oko trećinu vrednosti uvoza. *Statistika spoljne trgovine za 1923*, VII–X.

onih kultura koje su bile slabo zastupljene, a čija je cena bila relativno visoka (industrijsko bilje, lekovita bilja, proizvodi od ulja, uljno i razno drugo semenje, sokovi i pirinač). Najviše deviza neposredno posle rata donosili su stočarski proizvodi. Stanje u kome se nalazila mesna industrija uticalo je da se 1919. izveze stoka u grlu u dva i po puta većoj vrednosti od ostalih proizvoda stočarstva.

Već 1920. izvoz stočarskih proizvoda bio je tri i po puta veći od izvoza stoke u grlu, što je posledica oporavka klanične industrije, ali i kontrole izvoza artikala vršene preko novih carinskih tarifa. Najveći kontingenti krupne stoke i svinja izvoženi su u Austriju, sitne stoke u Grčku, dok je najveći prihod donosio izvoz jaja čiji je dominantni kupac bila Švajcarska. Od 1921. odnos vrednosti prerađevina i žive stoke se ujednačuje, što je karakteristično za duži niz narednih godina. Proizvodi drvne industrije i poljoprivrede najčešće su izvoženi kao neprerađeni. Kukuruz u zrnu i pšenica najviše su plasirani na područje Austrije, dok je glavni kupac drva za građu bila Italija.

Ugled robe za izvoz umanjivali su pojedini trgovci naviknuti na stare režime rada koji su u žitarice ubacivali razne primese i time odbijali pojedina tržišta.²⁸

Kako su izvoz u najvećoj meri predstavljali poljoprivredni proizvodi, najveći prihod od carine bio je u periodu od jula do oktobra. Istovremeno, u tom periodu beležen je i rast prodaje inostrane robe, pošto je stanovništvo raspolagalo sa više materijalnih sredstava.

Tabela 3. Vrednost jedne tone robe (u dinarima)²⁹

Godina	Uvoz	Izvoz	Razlika
1919.	19.208	2.430	– 16.788
1920.	7.885	1.443	– 6.442
1921.	5.619	1.554	– 4.065
1922.	5.227	1.667	– 3.560
1923.	7.399	2.660	– 4.739
1924.	7.292	2.436	– 4.856
1925.	5.782	2.024	– 3.758
1926.	6.149	1.600	– 4.549
1927.	5.473	1.505	– 3.968

²⁸ Trgovci iz Južne Srbije, Kosova i Metohije ubacivali su u pšenicu, raž, zob i ječam pesak, zemlju i graoricu, pa je roba vraćana, a u Beču, Češkoj i Bavarskoj više nisu želeli da čuju za srbijansko brašno. Slične tendencije javile su se i u Negotinu i Svilajncu. AJ, 65–118–398, Izveštaj Udruženja izvoznika Kraljevine SHS Ministarstvu poljoprivrede i voda od 21. maja 1923.

²⁹ AJ, 81-1-1, Kretanje spoljne trgovine 1919–1927.

Tabela 4. Vrednost uvoza i izvoza (u zlatnim dinarima)³⁰

Godina	Uvoz	Izvoz	Razlika
1919.	712.263.038	164.052.078	- 548.210.960
1920.	746.943.808	284.613.373	- 462.330.435
1921.	538.132.851	321.245.112	- 216.887.739
1922.	452.378.945	259.211.106	- 193.167.839
1923.	493.446.286	477.959.853	- 15.486.433
1924.	578.588.568	671.271.951	+ 92.683.383
1925.	769.145.759	783.349.517	+ 14.203.758
1926.	696.660.758	713.693.230	+ 17.032.472
1927.	663.322.532	584.408.162	- 78.914.370

Kraljevina SHS je uglavnom izvozila proizvode zemljoradnje, šumarstva, stočarstva, kopove i rude, sirovine koje nisu imale vrednost srazmernu težini, dok je uvozna roba (tekstil, mašine) imala veću vrednost u odnosu na težinu. Sa oporavkom zemlje i podsticanjem izvoza prihodi od izvozne carine stalno su smanjivani. Najviša carina pri uvozu bila je 1920. godine 12,53%, a 1927. svedena je na 0,51% za određene proizvode. Uvozna carina konstantno je povećavana i od 2,3% 1919. dostigla je 22,25% 1927. godine.³¹

Trgovinska politika neposredno posle rata diktirana je velikim potrebama stanovništva, pa je slobodan uvoz omogućen tokom cele 1919. godine. Od marta 1920. pravac trgovinske politike počeo je da se prestraja i u naredne dve godine pretrpeo je tri promene. Do novembra 1920. bila je na snazi zabrana uvoza luksuzne robe, koja je obuhvatala trećinu uvozne carinske tarife, pa je faktički predstavljala zabranu uvoza. Finansijskim zakonom iz novembra 1920. dopušten je uvoz svih artikala, uz povećanu carinu za luksuznu robu. Uzrok ove promene bio je vratoloman pad dinara koji je za nekoliko dana iznosio čak 90%. Priliv sredstava od carine pomogao je zaustavljanju daljeg pada, ali je u većoj meri tome doprinela obilna žetva. Uvoz luksuzne robe nastavljen je krijumčarenjem, budući da su na listi bili i artikli za svakodnevnu potrebu. Cena ove robe porasla je za 100%, pa je umesto štednje nastupilo rasipništvo. Pokušaj sprečavanja krijumčarenja nije uspeo, tako da je od 1. marta 1921. ponovo uvedena zabrana uvoza, što je smanjilo carinske prihode.

Da bi se olakšalo snabdevanje stanovništva životnim namirnicama i suzbila špekulacija, vlada je tokom 1921. donela više zakona o suzbijanju skupoće. Njihov cilj bio je da se stanovništvu obezbede: ljudska i stočna

³⁰ Isto.

³¹ AJ, 81-1-1, Kretanje carinskih prihoda 1919–1927.

hrana, odeća, obuća, ogrev, osvetljenje, zemljoradničke sprave i alati, lekovi i drugi artikli preke potrebe, kao i materijal za njihovu izradu.³²

Tabela 5. Najvažnije zemlje za uvoz robe u Kraljevinu SHS (u %)³³

Godina	Italija	Nemačka	Austrija	Čehoslovačka	Velika Britanija	Francuska
1920.	36,68	1,45	20,60	9,28	7,05	3,82
1921.	20,96	4,23	28,15	20,44	5,97	4,56
1922.	15,60	7,17	28,89	19,84	7,12	3,04
1923.	17,91	8,72	26,94	18,50	9,91	3,25
1924.	20,53	8,30	19,77	20,07	10,63	3,36
1925.	18,78	9,90	18,33	17,81	8,15	3,69
1926.	13,82	12,03	20,08	18,70	5,75	4,63
1927.	12,90	12,33	19,55	19,21	7,01	4,37
1928.	11,99	13,61	17,29	17,89	5,70	4,51
1929.	10,84	15,64	17,43	17,50	5,61	3,96

Tabela 6. Najvažnije zemlje za izvoz robe iz Kraljevine SHS (u %)³⁴

Godina	Italija	Nemačka	Austrija	Čehoslovačka	Velika Britanija	Francuska
1920.	27,13	7,52	42,67	5,12	0,25	3,13
1921.	25,71	16,15	35,86	4,10	0,72	1,66
1922.	30,49	8,43	22,97	8,11	1,88	5,85
1923.	30,11	4,22	28,93	7,82	2,14	4,32
1924.	28,90	4,08	24,46	9,89	1,38	3,80
1925.	25,26	7,15	18,55	9,37	0,97	2,03
1926.	25,07	9,27	20,59	12,01	0,87	2,41
1927.	24,84	10,61	22,64	11,35	1,31	2,76
1928.	26,06	12,09	17,90	8,99	1,59	3,83
1929.	24,88	8,52	15,63	5,38	1,34	3,99

Najznačajniji trgovinski partneri Kraljevine SHS bile su od nje industrijski razvijenije zemlje, od kojih su neke bile saveznice, a neke protivnice iz Velikog rata. Politika oslonca na Francusku nije značila i slepo poklapanje interesa dveju država, koji su se naročito razilazili oko Italije, a saveznički odnosi nisu bili ojačani bitnijim ekonomskim vezama. Za nedovoljno intenzivnu trgovinsku razmenu postojalo je nekoliko bitnih faktora. Loši saobraćajni uslovi činili su geografsku udaljenost još dužom i neekonomičnijom, poluagrarne struktura francuske privrede onemogućavala je da se jugoslovenski izvoz poljoprivrednih proizvoda razmahne, ali bitan

³² Zakon o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavesne spekulacije i Pravilnik za izvršenje istog zakona, Beograd, 1922, 5–6.

³³ Statistički godišnjak 1930, Beograd 1933, 216–217.

³⁴ Isto, 214–215.

uzrok nedovoljne ekonomske razmene bila je i posleratna finansijska nemoć Francuske. Severoistok države bio je razoren, franak je bio u kolapsu, a trgovinski saldo negativan, tako da je Francuska ostavljala utisak države koja se nalazi pred finansijskim slomom. Stanje je diktiralo politiku maksimalnog ograničenja uvoza, posebno životnih namirnica. Ova politika trebalo je da ojača industriju koja bi se sirovinama snabdevala iz kolonija i da odbrani poljoprivredu od strane konkurencije. Francuska ekonomska i spoljna politika našle su se u raskoraku jer se vlada oglašavala na preporuke vojnih vlasti i atašea da bi trebalo iskoristiti jugoslovenske simpatije za Francusku i boriti se za trgovinu na Jugoistoku, što bi ojačalo francuski spoljnopolitički položaj, a sprečio bi se i prodor nemačke robe.³⁵

Trgovinski odnosi nisu ispunili jugoslovenska očekivanja jer je bilans uvek bio negativan, a u poređenju sa državama važnim za izvoz jugoslovenske robe slabo primetan. Za Francusku je uvoz iz Kraljevine SHS bio toliko zanemarljiv da se u statistici tek 1926. izdvaja iz velike grupe „ostalih zemalja“, dok se u istoriji francuske ekonomike trgovina sa Kraljevinom SHS uopšte ne pominje.³⁶ U periodu najvećeg političkog oslanjanja na Francusku 1923. trgovinska razmena kretala se nešto iznad 4%, što svakako nije zadovoljavalo jugoslovensku stranu. Izvoz je bio neophodan za podizanje proizvodnje, izgradnju zemlje, njenu dalju evropeizaciju, poboljšanje standarda građana i igrao je važnu ulogu u celokupnom međuratnom periodu. Svi pokušaju Beograda da se otrgne od srednje Evrope i okrene Zapadu ostali su bezuspešni, budući da Francuska, kao „zaštitnik“, nije mogla, a delom nije ni htela da pomogne ovim nastojanjima. Umesto da postane destinacija za jugoslovensku robu, Francuska je davala vojno-finansijsku pomoć jer je Kraljevinu SHS želela kao saveznika koji pre svega uvozi francusko oružje i otplaćuje predratne i ratne zajmove.

Politički odnosi Kraljevine SHS i Italije bili su opterećeni italijanskim pretenzijama na severni i deo istočnog Jadrana i Krfskom deklaracijom koju je Musolini ocenio kao dokument „napisan antiaustrijski, ali u suštini on je antiitalijanski“.³⁷ U međuratnom periodu Mediteran i Afrika bili su za Italiju prostor za osvajanje, dok se Podunavlje smatralo prostorom za ekonomsku ekspanziju. Samim tim, centralno pitanje italijanske politike na Balkanu bio je odnos sa Kraljevinom SHS. Politička pitanja ipak nisu opteretila trgovinske odnose koji su uspostavljeni odmah po završetku rata. Ekonomski interesi nadvladali su političke suprotnosti i intenzitet privredne saradnje se stalno pojačavao, naročito u drugoj polovini treće decenije,

³⁵ AJ, 65-234-712, Izveštaj generalnog konzula iz Marseja od 20. novembra 1922.

³⁶ Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata, Da li je Jugoslavija bila francuski „satelit“*, Beograd 1985, 435.

³⁷ Enes Milak, *Italija i Jugoslavija 1931–1937*, Beograd 1987, 20.

zahvaljujući privatnoj trgovačkoj inicijativi. Prvi činilac koji je omogućio uspešnu saradnju ogledao se u liberalnoj spoljnotrgovinskoj politici Kraljevine SHS koja, osim u godinama neposredno posle rata, nije sprovodila zabrane ili ograničenja uvoza ili izvoza, pa je promet uglavnom bio slobodan. Drugi činilac bila je kompatibilnost privreda. Kraljevina SHS bila je veliki izvoznik drveta, a Italija uvoznik, i to svih vrsta. U zamenu za poljoprivredne artikle Kraljevina SHS uvozila je pamuk, prerađevine od pamuka, tekstilne proizvode i mašine. Zbog takvih odnosa Italija je bila najveći uvoznik robe iz Kraljevine SHS i jedan od njenih najvažnijih eksportera. Iako je razmena imala visok nivo, ona nije bila regulisana trajnijim ugovorom, već je za svaku godinu potpisivana neka vrsta privremenog ugovora.

Regulisanje trgovinskih odnosa sačekalo je rešenje „riječkog pitanja“, pa je prvi trgovinski ugovor potpisan upravo 1924. kada je obim razmene bio 4,455 milijardi dinara, pri čemu je suficit robe iz Kraljevine SHS iznosio preko milijardu dinara.³⁸ Visoke cene italijanske industrijske robe i vrednost lire uticali su na smanjenje obima i vrednosti razmene, pogotovo italijanskog izvoza u Kraljevinu SHS. Tome se mogu dodati i politički činioci, pogotovo oko nadmetanja dve države za uticaj u Albaniji, kao i ekonomski, jer je od 1926. pojačana uloga Nemačke u uvozu Kraljevine SHS.

Političko-ekonomski odnosi sa Nemačkom najočitije prikazuju paradoksalnu situaciju spoljne politike Kraljevine SHS i njenih ekonomskih veza. Uključena u francuski sistem bezbednosti i očuvanja granica u Evropi, Kraljevina SHS je svoju spoljnu politiku upravljala ka Parizu i time dolazila u raskorak sa nemačkim interesima. U ekonomskom pogledu, tradicionalne veze sa srednjom Evropom ostale su dominantne i jedino su trgovinski odnosi sa Italijom odstupali od orijentisanosti ka srednjoj Evropi. Kompatibilnost privreda uočljiva je još iz perioda Carinskog rata i od 1907. Nemačka je postala dominantna destinacija srpskog izvoza.³⁹ I u posleratnim godinama Nemačka je igrala važnu ulogu u jugoslovenskom izvozu, da bi od 1928. postala izuzetno značajna. Interesovanje za očuvanje i razvoj privrednih veza, a time i pozicija u jugoistočnoj Evropi posle poraza u ratu nije prestalo da postoji u Nemačkoj. Ono je bilo umanjeno u godinama neposredno posle rata, ali je vremenom dobijalo na intenzitetu.⁴⁰

Spoljna trgovina Kraljevine SHS sa Čehoslovačkom, saveznicom iz Male antante, bila je procentualno visoko zastupljena, ali je nejednakost platnog bilansa bila izražena i ometala dalje razvijanje trgovačkih odnosa.

---

³⁸ Isto, 34.

³⁹ Do 1906. Nemačka je u srpskom izvozu učestvovala sa 5,63%, dok je u 1907. njeno učešće iznosilo 40,40%. *Istorija srpskog naroda*, VI–1, Beograd 1994, 159.

⁴⁰ Andrej Mitrović, *Ergänzungswirtschaft: O teoriji jedinstvenog privrednog područja Trećeg rajha i jugoistočne Evrope (1933–1941)*, Jugoslovenski istorijski časopis, 3–4, Beograd 1974, 10–11.

Nedovoljna zainteresovanost Čehoslovačke za uvoz robe iz Kraljevine SHS uticala je da joj se ne prizna status najpovlašćenije nacije. Stanje se počelo menjati od 1924. od kada je Čehoslovačka zauzimala visoko mesto u izvozu iz Kraljevine SHS, ali je deficit sa jugoslovenske strane uvek postojao.

Dalje unapređenje ekonomskih odnosa ometao je stav čehoslovačke vlade u vezi sa davanjem preferencijalnih cena za otkup žitarica saveznicima iz Male antante. Početkom 1929. godine, usled potpunog obezvređivanja cena agrarnih proizvoda, rumunski premijer Maniju izneo je ekonomski plan o preferencijalnom otkupu žitarica podunavskih država od strane industrijskih, što je Prag odbio.⁴¹ Ovim se pojavio još jedan paradoks – da je Kraljevina SHS, članica saveza stvorenog protiv revizionističke politike Mađarske, u uslovima teške agrarne krize našla više zajedničkih interesa upravo sa Mađarskom nego sa industrijalizovanom Čehoslovačkom.

Tabela 7. Uvoz iz susjednih zemalja (u %)⁴²

Godina	Albanija	Bugarska	Grčka	Mađarska	Rumunija
1920.	0,05	0,22	9,11	0,40	3,82
1921.	0,04	0,20	5,90	1,0	1,9
1922.	0,05	0,21	2,80	2,60	3,80
1923.	0,04	0,23	2,04	1,69	2,55
1924.	0,06	0,09	3,23	2,90	2,23
1925.	0,07	0,14	2,98	5,03	3,61
1926.	0,02	0,08	1,94	4,65	4,35
1927.	0,03	0,12	1,41	4,91	3,76
1928.	0,04	0,18	1,28	6,63	2,66
1929.	0,04	0,07	0,96	6,46	2,40

Tabela 8. Izvoz u susjedne zemlje (u %)⁴³

Godina	Albanija	Bugarska	Grčka	Mađarska	Rumunija
1920.	0,01	1,30	4,57	2,14	0,08
1921.	0,10	0,30	5,20	1,20	0,30
1922.	0,20	0,40	4,70	5,20	0,30
1923.	0,53	0,97	5,74	4,79	0,38
1924.	0,20	1,14	7,09	7,93	2,63
1925.	0,20	0,83	7,40	5,15	13,63
1926.	0,10	0,11	7,39	4,74	10,00
1927.	0,14	0,20	9,68	7,63	0,50
1928.	0,21	0,28	8,30	8,80	1,20
1929.	0,32	1,21	7,38	6,80	12,94

⁴¹ Vuk Vinaver, *Svetska ekonomska kriza u Podunavlju i nemački prodor 1929–1934*, Beograd 1987, 21.

⁴² *Statistika spoljne trgovine za 1923*, XIII–XV; *Statistika spoljne trgovine za 1924. godinu*, Beograd, 1925, XV; *Statistika spoljne trgovine za 1926. godinu*, Beograd, 1927, XVII–XVIII; *Statistika spoljne trgovine za 1928. godinu*, Beograd 1929, XVIII–XXI; *Statistika spoljne trgovine za 1929. godinu*, Beograd 1930, XXVI–XIX.

⁴³ Isto.

U prvim posleratnim godinama trgovina Kraljevine SHS sa susednim državama, osim sa Austrijom i Italijom, bila je izražena sa Grčkom i donekle Mađarskom. Jugoslovenska privreda se u velikoj meri obnovila do 1922. pa je uvoz iz Grčke bio u stalnom padu, postajući zanemarljiv, dok je izvoz stalno rastao i činio značajan procenat ukupnog izvoza. Trgovinska razmena sa Mađarskom bila je u stalnom porastu i takođe je činila značajan procenat spoljne trgovine Kraljevine SHS. Procenat razmene bio je dosta ujednačen, ali je izvoz konstantno bio veći od uvoza. Trgovina sa Bugarskom i Albanijom bila je gotovo na beznačajnom nivou, ali je stepen jugoslovenskog izvoza u Rumuniju od 1925. postao izuzetno značajan za Kraljevinu SHS. Trgovinski ugovor između Rumunije i Srbije iz 1907. otkazala je Rumunija 1921. godine što je za posledicu imalo da od aprila 1922. minimalna tarifa nije više primenjivana.⁴⁴ Dve vlade sporazumele su se početkom 1924. da u uzajamnoj trgovini primenjuju tretman najpovlašćenije nacije, što je u praksi značilo veliki izvoz kukuruza u Rumuniju. Izvoz je drastično smanjen tokom dve izuzetno sušne godine, ali je 1929. ponovo bio jedan od najznačajnijih za Kraljevinu SHS.

Dominantan artikal koji je izvožen u Albaniju bilo je žito; u Bugarsku: gvožđe, gvozdeni proizvodi i živa stoka; u Mađarsku: proizvodi šumarstva, žito i rude; u Grčku: živa stoka, proizvodi šumarstva, vuna i perje, a u Rumuniju: gvožđe, gvozdeni proizvodi i kukuruz. Kraljevina SHS najviše je iz Albanije uvozila živu stoku; iz Bugarske: mlinarske proizvode i eksplozive; iz Mađarske: gvožđe, gvozdene proizvode, mašine i aparate; iz Grčke: pamuk i južno voće, a iz Rumunije: katran, ulje, smole, mineralne materije, proizvode šumarstva, hemije i farmaceutike. Trgovinska razmena sa susedićima činila je najznačajniji deo ukupne spoljne trgovine Kraljevine SHS. U godini promene imena u Kraljevini Jugoslaviji susedne države učestvovala su sa 38,2% u uvozu i čak sa 69,16% u jugoslovenskom izvozu.

Deficit u spoljnotrgovinskoj razmeni beležen do 1924. bio je posledica ratnih razaranja privrede i velikih žrtava na prostoru Srbije. Narednih godina bilans je uglavnom bio pozitivan, što se odrazilo i na stabilnost dinara, ali se izvoz i dalje zasnivao na sirovinama i polufabrikatima. Težnja za modernizacijom privrede i snaženjem domaće industrije ogledala se u zaštitnim carinama koje su uvek postojale. Najintenzivnija razmena bila je sa državama sa kojima je i Srbija trgovala pre rata, što govori o niskoj industrijskoj razvijenosti Kraljevine SHS i raskoraku sa njenom spoljnom politikom. Osim sa Čehoslovačkom i Rumunijom razmena je bila mala sa ostalim saveznicima, u prvom redu sa Francuskom, a najizraženija upravo sa državama koje su bile u suprotnom političkom taboru. Čehoslovačka je bila

---

⁴⁴ Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, Godišnji izveštaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921–1938*, I, 345.

malo zainteresovana za kupovinu proizvoda iz Kraljevine SHS, što je slabilo i političku povezanost. Italija je bila najzastupljenija destinacija izvoza iz Kraljevine SHS, a od 1923. godine u prvi plan izbila je i Nemačka.

Ivan M. Becić

THE CHARACTERISTICS AND STATISTICS OF THE KINGDOM
OF THE SERBS, CROATS AND SLOVENES
FOREIGN TRADE 1919–1929

Summary

Active trade balance was one of the most important factors of financial policy of the Kingdom of Serbs Croats and Slovenes. It was supposed to contribute to the stability of the domestic currency. This intention could not be achieved until 1924 since the recovery of the economy of the Kingdom from the great casualties and material hardship in the First World War. In following years, the foreign trade balance was active, except in exceptional drought years of 1927 and 1928. The main items of export were agricultural products alongside with raw materials and semi-finished products. On the other hand, the main items of imports were manufactured goods, materials for the textile industry, different machinery and tools.

Great importance for the import into the Kingdom of SHS were on its neighbours. In 1929 they accounted around 38.2% of import, while as the destination of the Yugoslav exports were absolutely dominant with 69.16%. The discrepancy between foreign trade and foreign policy of the Kingdom of SHS was obvious. Although the main Yugoslav ally at the time, France has participated in trade with only a few percent. It was similar practice with another Great War ally: Great Britain. Wider economic relations with Czechoslovakia were hindered by lack of Czech interest to purchase goods from the Kingdom of SHS. On the other hand, the most important partners were Italy, which showed huge belligerence against new Yugoslavian state, and have a strained political relations with Kingdom of SHS throughout the 1920s and Austria and Germany, both bitter enemies from the First World War.